

WILEY

The Scandinavian
Journal of Economics

Till fördelningsproblemet

Author(s): K. Wicksell

Source: *Ekonomisk Tidskrift*, Årg. 4 (1902), pp. 424-433

Published by: Wiley on behalf of The Scandinavian Journal of Economics

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3437120>

Accessed: 21-06-2016 06:29 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://about.jstor.org/terms>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Wiley, *The Scandinavian Journal of Economics* are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Ekonomisk Tidskrift*

Till fördelningsproblemet.

Af K. Wicksell.

I en uppsats i denna tidskrift, årg. 1900 h. 7, och sedermera i mina tryckta föreläsningar har jag sökt utveckla läran om gränsproduktiviteten såsom norm för den ekonomiska fördelningen, m. a. o. satsen, att de produktiva faktorernas respektive andelar i produktionsresultatet under fri konkurrens hvar för sig bestämmas genom den förändring i nämnda resultat, som skulle uppstå, om den ifrågavarande faktorn ensam för sig något litet ökades eller minskades, under det att de öfriga faktorerna förblefve oförändrade. Denna lära, som onekligen eger en viss analogi med gränsnyttans teori, är tvifvelsutan bestämd att spela en stor roll i den teoretiska nationalekonomien. v. Thürens sats om den sista arbetarens produkttillskott såsom bestämmande för arbetslönen och den sist anlagda kapitaldelens afkastning såsom reglerande kapitalräntan samt i grunden äfven Ricardos jordrënteteori med de generaliseringar däraf som föreslagits af Schäffle, Mangoldt m. fl., utgöra endast tillämpningar af nämnda lag, och i det hela kan man påstå, att alla verkliga försök till en rationell lösning af det ekonomiska fördelningsproblemet i sista hand alltid stödjä sig på ett resonnemang, som konsekvent utveckladt leder till uppställande af gränsproduktiviteten såsom allmän fördelningsprincip.

I den nämnda framställningen förekommer emellertid ett *fel*, som jag härmed ber att få rätta, så mycket hellre som hela teorien därigenom betydligt vinner i allmängiltighet och afrundning. I anslutning till den engelske nationalekonomen Ph. Wicksteed har jag nämligen där uttalat den åsikten, att ifrågavarande sats endast är sann under ett viktigt, inskränkande villkor, nämligen inom sådana produktionsgrenar, som följa hvad Marshall kallar lagen för »konstant afkastning», d. v. s. där produktionen i stor och produktionen i liten skala äro relativt lika gifvande. Söker man

nämligen tillämpa satsen i sådana fall, där produktion i större skala medför en mer än proportionerlig ökning af produktionsresultatet (»stigande afkastning») så leder den till en uppenbar motsägelse, i det den härigenom bestämda arbetslönen, jordräntan och kapitalräntan tillsammanstagna skulle utgöra *mer* än hela den samfälda produkten. Detta åter står i sammanhang med, att under sådana omständigheter en verklig och varaktig ekonomisk jämvikt teoretiskt sedt icke är möjlig, ty de i större omfång drifna företagen måste ju under denna förutsättning efter hand slå alla mindre konkurrenter ur brädet, för att i sin tur uppslukas af ännu större medtäflare, så att till sist hela den ifrågavarande produktionsgrenen måste uppgå i ett enda mer eller mindre jättelikt företag, som då på samma gång får ett faktiskt, om också ej legalt, monopol på sin tillverkning.

Jag bestyrktes i min uppfattning af, att jag redan på egen hand, oberoende af Wicksteed, hade kommit till alldeles samma resultat. Den kritik åter, som Walras i 3:dje upplagan af sin *Éléments d'économie politique* pure efter samråd med den italienske nationalekonomen Enrico Barone riktade mot Wicksteed, syntes mig à priori förfelad, då nämligen Walras där utan vidare förutsätter såsom en själfklar sak, att varornas tillverknings- och försäljningspris vid fri konkurrens måste sammanfalla, eller med andra ord att den egentliga företagsvinsten genom företagarnes ömsesidiga konkurrens bringas ner till noll, så att företagarna endast erhålla en skälighet och på vanligt sätt beräknad ersättning för sin möda och risk, hvilken redan anses inbegripen i produktionskostnaderna — men ingenting därutöfver. Detta åter tycktes mig just involvera, att produktionen i stor och i liten skala måste vara lika lönande, ty om ett större och ett mindre företag i samma bransch drifvas vid sidan af hvarandra, så måste ju, om det förre lönar sig bättre, nödvändigtvis ett af de två inträffa: antingen drifver den lille företagaren sin affär rent af med förlust, hvilket ju icke kan fortgå i det oändliga, eller ock måste den större företagaren, sedan han betalat alla omkostnader efter samma måttstock som den mindre, oundvikligen skörda en extra vinst, som icke genom den andres konkurrens kan bringas att försvinna.

Vid förnyadt eftersinnande har jag dock funnit, att jag på denna punkt gjort Walras, eller snarare hans medhjälpare Barone, *orätt*, och att i själfva verket gränsproduktivitetens lag har — i alla händelser teoretiskt taget — ett vida större tillämplighetsområde än jag, i likhet med Wicksteed, hittills föreställt mig.

Det förhåller sig ju nämligen så, att alla möjligheter ingalunda äro uttömda genom kategorierna: »stigande, konstant och sjunkande afkastning»¹ utan det generella fallet är tvärtom, att ett produktivt företag, om dess omfång utvidgas, successivt genomlöper flera af dessa skeden, så att t. ex. produktionsresultatet först växer i starkare proportion än själfva drifvens omfång, men vid ytterligare utvidgning i svagare proportion. Sådana fall förekomma tvifvelsutan mycket ofta i verkligheten. Stundom medför själfva arbetets art en nödvändig begränsning af produktionsskalans omfång: vid byggandet af ett hus, ett fartyg, ett lokomotiv o. s. v. är sålunda en viss ej alltför stor arbetsstyrka med därtill hörande kapitalanvändning säkerligen den ekonomiskt fördelaktigaste. En byggmästare, som har fyra medelstora hus att bygga, står sig antagligen bättre på att använda, låtom oss säga, 25 man på hvartera bygget mot att t. ex. låta hela styrkan af 100 man arbeta tillsammans först på ett af husen samt efter dess färdigställande på det nästa o. s. v. Men äfven vid den egentliga varuproduktionen måste det ofta inträffa, att den tekniska vinst, som skördas genom en allt längre drifven arbetsfördelning och arbetskoncentration, slutligen motväges af de ökade kostnaderna för råmaterialalets längre transport och afsättningsområdets utvidgande.

I alla sådana fall är därför icke blott en viss proportion mellan de använda produktiva faktorerna inbördes utan ock ett visst omfång af själfva driften, en viss produktionsskala, den i tekniskt afseende fördelaktigaste af alla; och nu inträffar, såsom Barone påpekar, men jag förbisett, det anmärkningsvärda förhållande, att ehuru en aflöning af de produktiva faktorerna enligt gränsproduktivitetens lag är ekonomiskt omöjlig, så länge icke driften uppnått detta sitt fördelaktigaste omfång, så är den däremot fullt möjlig just vid själfva denna gräns, vid produktionens maximipunkt, dit denna under fri konkurrens också måste anses tendera.

¹ I förbigående må anmärkas, att det som vanligen, och äfven af Marshall, benämnas »sjunkande afkastning», t. ex. inom jordbruket, icke i verkligheten betecknar en kategori vid sidan af de andra båda. Att ökade mängder arbete och kapital, *använda på samma jordareal*, icke i längden kunna åstadkomma en proportionerlig ökning af produktionsresultatet är ju sant, men detsamma gäller i lika eller än högre grad inom all annan produktion, så snart ett af de nödvändiga produktionselementen, t. ex. råvaran, icke kan ökas pari passu med de öfriga. Uttrycken stigande eller konstant afkastning förutsätta alltid att samtliga produktionselement kunna efter behag ökas. Skulle däremot, såsom man understundom påstått, det *lilla* jordbruket, jordbruk i liten skala, genomgående gifva en högre relativ afkastning än det stora, *då* men också först då skulle jordbruket i detta hänseende bilda en verklig motsättning till de industrier, där afkastningen nästan oafbrutet växer, äfven relativt, med produktionens omfång.

Detta förhållande sammanhänger naturligtvis med, att företaget på denna punkt öfvergår från stigande till sjunkande, och således för ett ögonblick kan anses ega *kontant* afkastning.

På grund af dess onekligen mycket stora både vikt och intresse skall jag emellertid här försöka ytterligare klargöra detta sammanhang utan att såsom Walras och Barone använda matematiska symboler, i alla händelser inga andra än sådana, som falla inom elementarmatematikens område.

Mycket enkel ställer sig saken, om vi först välja det — i verkligheten visserligen icke ofta förekommande — fall, då blott ett enda produktionselement behöfver tagas i betraktande. Är t. ex. produktionen sådan, att endast »fria» naturkrafter komma till användning och kräfver den därjämte så få tekniska hjälpmedel samt tar så kort tid i anspråk, att kapitalräntan helt och hållet kan negligeras, så blir ju, ekonomiskt sedt, *arbetet* den enda förhandenvarande produktionsfaktorn. Tänka vi oss nu, att arbetsstyrkan och därmed arbetsfördelningen successivt ökas, så stiger först, kunna vi antaga, produktionsresultatet äfven relativt, så att hvarje arbetare i genomsnitt producerar mera än förut; men detta fortgår icke i det oändliga, det har en viss gräns. Hvar ligger denna gräns? Tydligt vid den punkt, där en nytillkommande arbetare endast kan öka den samfällda produkten eller produktvärdet med jämnt lika mycket, som hvar och en af de föregående arbetarne *i genomsnitt* producera. Är hans produkttillskott fortfarande större än genomsnittet, så ökas ju genom hans tillkomst själfva detta genomsnitt, och den fördelaktigaste gränsen för utvidgningen har ännu icke uppnåtts; är åter hans produkttillskott mindre än genomsnittet, så minskas detta, den fördelaktigaste gränsen är redan öfverskriden, och det lönar sig nu bättre att låta denna och följande arbetare bilda en ny arbetsgrupp o. s. v. Här kommer därför gränsproduktiviteten, den sista arbetarens produkttillskott, utan vidare att sammanfalla med arbetets genomsnittliga produktivitet, och det faller då af sig själf, att om den förra blir bestämmande för arbetslönen, så kommer summan af arbetslöner att nått och jämt uttömma produktvärdet, så att å ena sidan intet blir öfrigt för företagaren *såsom sådan* (d. v. s. frånsedt den redan förut omnämnda ersättningen för hans möda och risk), men å andra sidan han icke heller lider någon förlust.

Måhända kan det underlätta uppfattningen af det sagda, om vi taga ett, naturligtvis godtyckligt valdt, sifferexempel, uppställt i tabellarisk form, hvarvid vi för enkelhetens skull låta arbetsproduktens storlek representeras genom dess värde i penningar:

Antal arbetare i gruppen	Hela arbetspro- duktens värde kr.	Sista arbetarens produkttillskotts värde kr.	Genomsnittliga produktvärdet pr arbetare kr.
1	2,00	—	2,00
2	5,00	3,00	2,50
3	9,00	4,00	3,00
4	14,00	5,00	3,50
5	20,00	6,00	4,00
6	27,00	7,00	4,50
7	35,00	8,00	5,00
8	42,00	7,00	5,25
9	48,00	6,00	5,33
10	53,50	5,50	5,35
11	58,75	5,25	5,34
12	63,75	5,00	5,31

Tabellen torde förstås af sig själf. Tredje kolumnen utmärker produktens ökning genom hvarje nytillkommen arbetare, hvarje siffra i denna är därför lika med skillnaden mellan vidstående och nästföregående siffra i andra kolumnen. Som man finner, ökas produktens värde i stigande grad genom hvar och en af de första 7 arbetarne. Den 8:de arbetarens tillkomst däremot medför blott samma ökning som den 6:tes, den 9:de arbetarens blott samma ökning som den 5:tes, den 10:des en än mindre ökning o. s. v. Det oakadt ökas det *genomsnittliga* produktionsresultatet oafbrutet ända till och med den 10:de arbetarens anställande, och först anställandet af en 11:te arbetare skulle komma det genomsnittliga produktionsresultatet att börja minskas. 10 à 11 arbetare i hvarje grupp är därför här den tekniskt fördelaktigaste produktionsanordningen, och blir nu härvid till följd af företagarnes inbördes konkurrens den »sista», d. v. s. ungefär den 11:te arbetarens produkttillskott bestämmande för samtliga arbetares aflöning, så räcker, såsom man finner, hela produktvärdet nätt och jämt till att bestrida lönesumman. Men detta förutsätter, som sagdt, att den fördelaktigaste produktionsskalan faktiskt iakttages; skulle företagarna af någon anledning ha stannat vid grupper af 7 eller 8 arbetare, så skulle en aflöning efter gränsproduktiviteten ha uppslukat betydligt mer än hela produktvärdet. (Hade de åter allmänt öfverskridit den tekniskt fördelaktigaste anordningen, hvilket dock blott kunde ha skett i följd af gemensam öfverenskommelse, så skulle detta så till vida varit ekonomiskt fördelaktigt för dem själfva, som en aflöning efter gränsproduktiviteten, hvilken ju är den högsta, som arbetarne, under fullt fri konkurrens sins emellan, kunna tilltvinga sig, då

hade lämnat ett mer eller mindre betydande öfverskott såsom företagarens vinst. Detta i förbigående.)

Öfvergå vi nu till det allmänna fallet, då flera produktionselement: arbete, jord och kapital i dess olika former äro på en gång engagerade, så synes detta vid första påseende betydligt mera inveckladt, men kan i själfva verket återföras till det nyss genomgångna. Antaga vi nämligen för ett ögonblick, att den *proportion*, hvori de olika produktionselementen faktiskt komma att ingå i produktionen, vore på förhand gifven såsom den enda möjliga — t. ex. i följd af ifrågavarande fabrikations tekniska beskaffenhet — så att för hvarje anställd arbetare kräfdes ett visst antal, låt oss säga μ hektar medelgod jord och ν enheter kapital. I sådant fall kunna vi ju uppfatta komplexen 1 arbetare $+ \mu$ hektar jord $+ \nu$ enheter kapital såsom ett nytt produktionselement, en ny produktiv enhet, och om denna gäller då alldeles detsamma, som i det föregående utvecklats om arbetet såsom ensamt produktionselement. Vid fördelaktigaste omfång eller skala för produktionen kommer gränsproduktiviteten, d. v. s. det af den sist tillfogade komplexen (alltjämt bestående af 1 arbetare, μ hekt. jord och ν enh. kapital) åstadkomna produkttillskottet att öfverensstämma med den genomsnittliga produktiviteten af en liknande komplex och om på grund af företagarnes konkurrens aflöningen för hvarje sådan komplex bestämmes efter gränsproduktiviteten, komme denna aflöning sålunda att nätt och jämt uttömma hela produktionsresultatet. Återstår emellertid att inom komplexen bestämma hvarje produktionsfaktors andel. Som nu i verkligheten proportionen mellan de produktiva faktorerna icke är på förhand gifven, utan de alltid, åtminstone i stort sedt, kunna ersätta hvarandra, så kommer, såsom man lätt finner, äfven denna fördelning nödvändigtvis att ske enligt hvars och ens gränsproduktivitet, hvilken alltså blir den definitiva fördelningsprincipen, då vi nämligen förutsätta, att komplexen är oändligt liten i förhållande till hela företagets omfång och sålunda dess gränsproduktivitet är lika med summan af de särskilda faktorernas.

Till samma resultat kan man äfven komma på en något olika väg, som nära öfverensstämmer med den af Barone använda bevisföringen. För enkelhetens skull antaga vi, att det blott är fråga om *två* produktionselement t. ex. arbete och jord. Vore nu först dessas produktionsandelar d. v. s. arbetslönen och jordräntan redan gifna till sin storlek, så blefve det i första hand hvarje företagares uppgift att i sin tillverkning så gruppera dessa produktionselement, att han erhåller så stor vinst som möjligt, m. a. o. att hvarje enhet af produkten tillverkas med så ringa kostnad

som möjligt. Är arbetslönen l , jordräntan pr hektar r , och använder han i en och samma produktiva grupp a arbetare och h hektar jord, så blir totalkostnaden för den af gruppen tillverkade varukvantiteten tydligen $a \cdot l + h \cdot r$, och om vi dividera detta uttryck med själfva den tillverkade kvantiteten, som vi betekna med Q , erhålles medelkostnaden pr produkt-enhet, k , som alltså blifver

$$k = \frac{a \cdot l + h \cdot r}{Q}.$$

Uppgiften är nu att göra kvantiten k så *liten* som möjligt. Ehuru detta problem realiter endast kan lösas om man känner det sätt, hvarpå kvantiteten Q afhänger af och varierar med kvantiteterna a och h , så kunna vi lätt uppställa två för vårt ändamål tillräckliga, formella villkor för den rätta lösningen. Tänka vi oss nämligen, att antalet arbetare ökades med 1 man, under det att den använda jordarealen förblefve oförändrad, så skulle å ena sidan den totala produktionskostnaden ökas med en arbetslön, men å andra sidan den framställda produkten också erhålla ett tillskott, som just blefve hvad vi benämna arbetets gränsproduktivitet, och som vi vilja beteckna med q_a . Med andra ord, om kvantiteten a öfvergår i $a + 1$, så ökar täljaren i bråket med kvantiteten l och nämnaren, som ju till sin storlek är beroende af såväl a som h , med kvantiteten q_a , hvilken

allmänhet själf är en variabel kvantitet, beroende af a och h . Huruvida härvid hela bråket och därmed medelkostnaden, k , minskas eller ökas är tydligen beroende af huruvida kvoten $l : q_a$ är mindre eller större än det ögonblickliga värdet af k . Så länge det förra är fallet, har k alltså ännu icke uppnått sitt minsta möjliga värde, och ett nödvändigt villkor för, att detta skall inträffa, är sålunda, att man (tillnärmelsevis) har

$$\frac{l}{q_a} = k.$$

På samma sätt få vi, om vi tänka oss den använda jordarealen vid oförändrad arbetarstock ökad med 1 hektar och beteckna det härigenom uppstående produkttillskottet, m. a. o. jordens gränsproduktivitet, med q_h , såsom ännu ett nödvändigt villkor, för att k skulle ha uppnått sitt minsta möjliga värde,

$$\frac{r}{q_h} = k.$$

I dessa båda ekvationer ligger i själfva verket svaret på vår fråga. In-

sätter man nämligen i uttrycket för k värdena $l = k \cdot q_a$ och $r = k \cdot q_h$ så kan k bortdivideras, och man erhåller slutligen

$$Q = a \cdot q_a + h \cdot q_h.$$

M. a. o., vid fördelaktigast möjliga anordning af produktionen utgör arbetets gränsproduktivitet, multiplicerad med antalet arbetare, och jordens gränsproduktivitet, multiplicerad med antalet hektar, tillsammans hela produkten, just såsom vi förut funnit, då det var fråga om blott ett enda produktionselement.

I det af Wicksteed och mig betraktade speciella fall, då produktionen i stor och produktionen i liten skala äro relativt lika gifvande, är ofvanstående likhet, såsom man lätt öfvertygar sig om, *identiskt* uppfylld, d. v. s. den gäller för alla möjliga värden på a och h . I det generella fallet åter gäller den uteslutande såsom en *maximibetingelse*, den är uppfylld för de värden på a och h som åstadkomma det fördelaktigaste produktionsresultatet, men icke annars.

Vi ha här tills vidare antagit, att arbetslön och jordränta vore gifna, oföränderliga kvantiteter. Låta vi nu detta antagande falla och i stället förutsätta, att de efterhand drifvas i höjden genom företagarnes konkurrens, så måste för hvarje sådan förändring, teoretiskt sedt, å företagarnes sida en omjustering af de produktiva grupperna äga rum för att nå fördelaktigaste resultat. Så länge härvid q_a och q_h förbli större än l och r resp. få vi $k < 1$, och bråkets täljare bli således mindre än dess nämnare, m. a. o. företagarens själfkostnader bli mindre än produktvärdet, så att en företagsvinst i egentlig mening uppstår. Då denna emellertid blir lika stor för hvarje produktiv grupp, finnes här intet hinder för, att den genom företagarnes inbördes konkurrens kan bringas ner hur nära intill noll som helst. Villkoret härför är att $k = 1$, hvilket åter enligt det ofvanstående måste medföra att $l = q_a$ och $r = q_h$, så att vid full ekonomisk jämnvikt de produktiva faktorernas andelar bli exakt lika med hvars och ens gränsproduktivitet.

Man har mot hela detta slags resonnemang invändt, att det icke alltid är möjligt att betrakta produktionsresultatet såsom en »matematisk», kontinuerlig funktion af de produktiva faktorerna. Om t. ex., har man sagt, en syfabrik sysselsätter 100 sömmerskor vid lika många symaskiner, så skulle ju afskedandet af en sömmerska medföra, att en maskin finge stå stilla och likaså skulle, om en maskin komme i olag, nödvändigtvis en sömmerska bli sysslolös. Man kan således här icke tala om en arbetets

gränsproduktivitet såsom skild från kapitalets eller maskinernas dito och får därför på denna väg icke någon norm för arbetets och kapitalets andelar af produkten.

Man behöfver likväl endast göra en obetydlig, med den faktiska verkligheten fullt öfverensstämmande modifikation i ofvanstående exempel, för att allting skall bringas till full öfverensstämmelse med teoriens fordringar. Den ifrågavarande fabriken drifver förmodligen icke blott ett enda slags tillverkning utan vid sidan af enkel slätsömnad, där hvarje sömmerska oafbrutet upptager en maskin, sannolikt äfven finare sömnad, som kräfver mycken handsöm, och där följaktligen en enda maskin kan vara tillräcklig för, låt oss säga, två personer. Minskas därför antalet arbeterskor med en eller några få stycken, så behöfves blott en ringa förskjutning af tillverkningen, en relativ ökning af slätsömnaden och minskning af den finare sömnaden, för att samtliga maskiner fortfarande skola få full användning. En förskjutning i motsatt riktning åter skulle vara allt, som erfordrades för att ge sysselsättning åt ett eventuellt öfverskjutande antal sömmerskor. Den förändring i det samfälda produktionsresultatet, som skulle bli en följd af en ökning eller minskning af den ena produktiva faktorn, blir då fullkomligt distinkt från den, som skulle åstadkommas genom en ökning eller minskning af den andra faktorn. Likaså kan man, isynnerhet om man utför exemplet med siffror, lätt öfvertyga sig om, att de tillskott till produktionen, som uppstå genom att succesivt öka först det ena produktionselementet och sedan det andra, bli tillsammans jämt lika stora med det, som uppkommer genom en samtidig lika stor ökning af båda elementen o. s. v., just såsom teorien fordrar, och vi ofvan, sid. 429 förutsatt.

Något hinder för de ekonomiska företeelsernas behandling i exakt form torde därför, från denna sida sedt, såsom regel icke vara förhanden, men det förstås af sig själf, att en dylik behandling endast kan ha till uppgift att påvisa vissa *tendenser*, hvilka i verkligheten kunna mer eller mindre motverkas och kanske rent af tillintetgöras af andra krafter, bland hvilka »tröghetskraften», vanans och traditionens makt väl är att räkna såsom den förnämsta.

Men om sålunda det af Wicksteed uppställda förbehållet för gränsproduktivitetens tillämplighet ur strängt teoretisk synpunkt icke kan godkännas, torde det dock i praktiskt afseende icke sakna sin betydelse. Är nämligen den förmånligaste produktionsgruppen af ringa omfång, så blir detta praktiskt taget detsamma som, att den ifrågavarande produktionsgrenen följer lagen för *konstant* afkastning. Genom den stora driftens uppdelning i smärre enheter, den stora jordarealens styckning o. s. v. kan ju då alltid samma relativa afkastning erhållas i den stora som i den lilla driften. Äger däremot det motsatta förhållandet rum, så att produktionen i fråga i högre grad ägnar sig för stordrift, så skulle visserligen, rent abstrakt taget, ett visst

omfång af produktionen fortfarande vara det tekniskt fördelaktigaste, men om detta omfång ligger nära intill eller t. o. m. öfver gränsen för själfva folkhushållets konsumtionsförmåga, så kan ju ekonomisk jämnvikt icke inträda, förr än tillverkningen öfvergått till ett faktiskt monopol. Men redan när den fördelaktigaste produktionsskalan är så pass stor, att den endast lämnar rum för ett par eller några få företag inom branschen på samma ort eller i samma land, kan man icke längre påräkna någon verksam konkurrens mellan företagarne, hvilka ju genom sammanslutning så lätt kunna uppnå en gemensam monopolställning till inbördes fördel.

I samma riktning verkar en omständighet, som af nationalekonomerna hittills mer än tillbörligt negligerats, nämligen produktionens och konsumtionens nödvändiga geografiska fördelning. Två producenter inom samma bransch men på olika orter kunna sällan bjuda hvarandra en fullt effektiv konkurrens annat än på de punkter, där deras naturliga afsättningsområden mötas. I sin omedelbara omgifning har däremot hvardera en gifven fördel öfver sin medtäflare, som han till en viss gräns efter behag kan utnyttja. Följden blir att priserna på tillverkningen inom denna rayon ställas, måhända t. o. m. absolut, men säkerligen relativt (i förhållande till omkostnaderna) högre än vid afsättningsområdets gränser, där den fulla konkurrensen vidtager. Som emellertid ingen producent är sinnad att drifva ens någon del af sin tillverkning med förlust, så komma omkostnaderna, arbetslön, jordränta o. s. v. att rätta sig efter de minst gifvande delarne af produktionen och på de mera lönande delarne uppstår då ett öfverskott som med skäl kan benämnas företagsvinst i egentlig mening eller ränta på ett faktiskt monopol.

De reflexioner öfver detta ämne, som jag i de anförda arbetena anställt, torde därför, så vidt jag kan se, icke i någon väsentlig punkt, beröras af ofvanstående modifikation i den teoretiska grundvalen för det hela.

